

Parlamentarzyści o lobbingu

raport z badań

autor: prof. dr hab. Anna Kubiak

Warszawa, wrzesień 2008

Projekt jest współ-finansowany z pieniędzy [Unii Europejskiej](#)

w ramach programu Środki Przejściowe 2005.

Za treść tego dokumentu odpowiada Fundacja im. Stefana Batorego. Poglądy w nim zawarte nie odzwierciedlają stanowiska Unii Europejskiej

PARLAMENTARZYŚCI O LOBBINGU

Badania sondażowe dotyczące nastawień, ocen i doświadczeń polskich parlamentarzystów związanych z lobbingsiem zrealizowane zostały od maja do lipca 2008 roku. Do badań wylosowano jedną czwartą składu parlamentu – 115 posłów i 25 senatorów. Badanie zrealizowano techniką ankiety wypełnianej przez respondentów – posłów i senatorów. Do badanej zbiorowości wylosowano posłów i senatorów z list klubów proporcjonalnie do ilości mandatów posiadanych przez poszczególne partie. Wśród posłów wylosowano: z Platformy Obywatelskiej – 52 osoby, z Prawa i Sprawiedliwości – 41 osób, z Klubu Poselskiego Lewicy – 10 osób, z Polskiego Stronnictwa Ludowego – 8 osób, z Koła Poselskiego SDPL – Nowa Lewica – 2 osoby i spośród Niezrzeszonych – 2 osoby. W Senacie wylosowano 15 senatorów PO i 10 senatorów PiS. Wylosowano również próbę rezerwową, na wypadek gdyby w całym okresie realizacji badań nie można byłoby skontaktować się z danym parlamentarzystą lub gdyby realizatorzy spotkali się z odmową uczestnictwa w badaniach. Z losowania wyłączono parlamentarzystów będących członkami rządu, przewodniczących partii oraz klubów poselskich, którzy ze względu na swoje obowiązki rządowe lub partyjne mniej aktywnie uczestniczą w pracach komisji parlamentarnych.

Do każdego z wylosowanych parlamentarzystów wysłano wcześniej list Zapowiedni informujący o tematyce badań, terminie ich realizacji i zastosowanej procedurze: wylosowany z list klubów poselskich parlamentarzysta proszony był o anonimowe wypełnienie ankiety, którą na przełomie maja i czerwca wręczy mu jeden z realizatorów badań, a następnie o włożenie jej do nieoznakowanej koperty, która zostanie w jego obecności zaklejona. W ten sposób przy opracowaniu materiałów zostanie wykorzystana informacja o przynależności klubowej danego posła bądź senatora, a on sam pozostanie dla nas anonimowy.

Z próby rezerwowej skorzystano w 31 przypadkach, w tym 19 osób odmówiło udziału w badaniach – 6 zrobiło to nie czytając pytań ankiety, a w pozostałych 13 przypadkach po przyjęciu ankiety. Najczęściej odmowę uzasadniano brakiem czasu, dużą ilością obowiązków, ale niekiedy parlamentarzyści formułowali obawy, że ich anonimowość zostanie naruszona (gdyż w ankiecie są pytania o płeć i wiek), że może to być prowokacja

dziennikarska, że odpowiedzi na pytania mogą ich stawiać w złym świetle, wreszcie wskazywali na brak kompetencji i informacji na temat lobbingu. Wykorzystanie próby rezerwowej, poza odmowami, spowodowane było również niemożnością nawiązania kontaktu z wylosowanym parlamentarzystą. W czasie realizacji badań jeden z respondentów stwierdził, że sam odeśle ankietę na adres Fundacji im. Batorego, ponieważ jednak przysłał ją pod koniec przewidywanego okresu realizacji badań (gdy kończyła się sesja parlamentu), wcześniej – w obawie, że nie zrealizujemy ankiet w zakładanej ilości – poprosiliśmy o wypełnienie ankiety osobę z próby rezerwowej. W efekcie uzyskaliśmy o jedną ankietę więcej – stąd zbiorowość badana liczy 141 osób.

* * *

W naszych badaniach uczestniczyło 21 kobiet parlamentarzystek (15%) i 118 mężczyzn (2 osoby nie podały informacji). Dominują osoby urodzone w latach 1951 – 1960 (41%), następnie urodzone w latach 1961 – 1970 (28%), w 1971 roku i później (17%), w latach 1941 – 1950 (13%), w latach 1931 – 1940 (1%). Wyższe wykształcenie mają 124 osoby (88%), niepełne wyższe i pomaturalne 9 osób (6%), pozostali (7 osób) zadeklarowali wykształcenie średnie, a jedna osoba nie odpowiedziała na to pytanie. Większość badanych parlamentarzystów (62%) pełni swój mandat już w kolejnej kadencji, debiutuje w tej roli 38% badanych. Znakomita większość respondentów (84%) to parlamentarzyści zawodowi. Wśród naszych badanych jest 27% przedsiębiorców, pracujących obecnie (lub wcześniej w przypadku posłów zawodowych) we własnej firmie, 19% osób pracujących w firmie prywatnej niebędącej ich własnością, 6% we własnym gospodarstwie rolnym, a 70% zadeklarowało obecną lub wcześniejszą pracę w instytucji, zakładzie państwowym lub publicznym (procenty nie sumują się do 100, gdyż respondenci wskazywali różne rodzaje zatrudnienia). Nasi badani reprezentują więc nie tylko różne opcje polityczne, lecz również zróżnicowane doświadczenia zawodowe i życiowe.

Na początku ankiety parlamentarzyści zostali poproszeni o określenie, co to jest – ich zdaniem – lobbing, z czym się im lobbing kojarzy. Większość respondentów przedstawiła własne propozycje rozumienia lobbingu (79%), ale 21% nie napisało nic. Dominują określenia o charakterze pozytywno-neutralnym (50%), przedstawiające lobbing jako pewną formę oddziaływań jednych podmiotów (osób, grup, instytucji) na inne, np.:

- *to profesjonalna, zawodowa działalność polegająca na wpływaniu na kształt prawa w interesie określonych grup;*
- *to profesjonalna jak też informacyjna działalność konkretnych ludzi, środowisk czy grup zawodowych. To też działanie samorządów, czy też miejscowości.*
- *wywieranie nacisku na decyzje organów władzy publicznej w celu uzyskania przychylniej decyzji;*
- *działania grup interesów w stosunku do organów państwa w celu uzyskania oczekiwanych decyzji, realizowane poprzez rzetelną informację i edukowanie;*
- *doradzanie i oddziaływanie na organy władzy w celu osiągnięcia określonej decyzji administracyjnej;*
- *to profesjonalna, jawna działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów a ośrodkami władzy administracyjnej lub politycznej;*
- *działalność (próby wpływania) legalnymi drogami na stanowione prawo. Lobbying to:*
  - *działalność ustawowa (zgodnie z ustawą) w imieniu podmiotów zlecających;*
  - *tworzenie właściwego klimatu dla realizacji określonych celów;*
  - *działanie na rzecz interesów określonej grupy społecznej, zawodowej, itp.*
  - *wywieranie nacisku na osoby lub gremia w celu uzyskania poparcia dla realizacji interesów (idei) podmiotów stosujących w/w nacisk;*
  - *działalność na rzecz promocji regulacji odpowiadających interesowi ekonomicznemu, prowadzona profesjonalnie i legalnie;*
  - *działalność polegająca na informowaniu polityków o sprawach istotnych, ważnych, które wymagają interwencji – również legislacyjnej;*
  - *oddziaływanie, wywieranie wpływu na decyzje podejmowane przez organy władzy publicznej oparte na strategii komunikacyjnej;*
  - *uregulowane prawnie oddziaływanie na proces stanowienia prawa i podejmowanie decyzji administr. przez osoby zainteresowane;*
  - *jest to oddziaływanie na organy władzy publicznej;*
  - *działalność legalna osób, instytucji mająca na celu osiągnięcie ważnych celów i interesów tych jednostek czy grup;*
  - *działania zmierzające do tworzenia pozytywnego klimatu wobec działań dotyczących sfery publiczno-społecznej wśród establishmentu, władzy, biznesu;*

- *działanie na rzecz uzyskania wsparcia, promowania określonego rozwiązania, adresowane do podmiotów władzy, polityków;*
- *wpływanie przez organizacje społeczne i gospodarcze oraz grupy obywateli na posłów oraz radnych w celu przyjęcia przez Sejm oraz rady gmin rozwiązań proponowanych przez te grupy;*
- *jeden ze sposobów przedstawiania swoich racji.*

Część badanych parlamentarzystów (17%) w proponowanych określeniach lobbingu podkreślała zarówno jego pozytywne, jak i negatywne strony. Przykładowo:

- *skojarzenie: zabieganie o realizację partykularnego dobra (interesu), definicja: wywieranie wpływu przez grupy interesu lub obywateli na organy państwa w celu uzyskania konkretnej decyzji lub uchwalenia konkretnego prawa;*
- *profesjonalna działalność, jawna, prezentująca stanowiska lub opinie określonych firm, organizacji w celu wypracowania najlepszych zapisów prawnych (w Polsce wypaczony);*
- *funkcjonują w życiu politycznym dwie definicje lobbingu: 1) jako profesjonalna, jawna działalność, prezentująca racje różnych grup zawodowych i społecznych, proponująca ich rozwiązania, 2) jako dysfunkcjonalne działania lobbujące polityków dla zaspokojenia własnych egoistycznych interesów;*
- *1) pozytywne rozumienie – lobbowanie na rzecz konkretnych rozwiązań, które są pozytywne, kryją się za tym konkretne ustawy, które podwyższą ich funkcjonowanie, 2) negatywne – zabieganie o rozwiązania, które są korzyściami dla grupy, ale nie są społecznie wartościowe;*
- *lobbying to legalne lub nielegalne wywieranie wpływu na jakikolwiek ośrodek decyzyjny w celu wywołania korzystnych dla lobbującego rozwiązań lub decyzji;*
- *wpływanie na decyzje w sposób formalny lub nieformalny w interesie grupy, którą osoba prowadząca lobbying reprezentuje;*
- *w sensie pozytywnym z działalnością wyspecjalizowanych grup lub osób, mającą na celu przedstawienie racji i stanowisk (reprezentowanych przez nie podmiotów) w procesie stanowienia prawa; w sensie negatywnym wywieranie wpływu na decydentów w celu uzyskania korzystnych dla danej grupy, podmiotu, decyzji, odbywające się jednak w sposób nieformalny i często wspierany argumentami niemerytorycznymi;*
- *teoretycznie: działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów czy innymi środowiskami zainteresowanymi jakimiś*

rozwiązaniami prawnymi a władzą ustawodawczą, administracyjną czy polityczną. Praktycznie: próby wpływania grup interesów na spowodowanie korzystnych dla siebie rozwiązań ustawowych i innych;

- *lobbying – wywieranie wpływu, oddziaływanie na decyzje – zjawisko pozytywne o ile dzieje się „w świetle jupiterów”;*
- *lobbying to działanie, którego celem jest przeforsowanie określonego rozwiązania. Ma wymiar pozytywny i negatywny (korupcja);*
- *w Polsce lobbying kojarzy się z robieniem podejrzanych interesów, ale wcale nie musi tak być.*

Poza wypowiedziami o charakterze pozytywno-neutralnym i ambiwalentnym 12% badanych parlamentarzystów zdecydowanie negatywnie określiło lobbying. Dla przykładu:

- *Lobbying określam jako układ siw (kolesiów) lub koligacji rodzinnej, których celem jest nieuczciwe osiągnięcie korzyści majątkowych i zaspokajanie własnych żądz, które z kolei prowadzą nieuchronnie do zakamuflowanej korupcji, a w konsekwencji do strat ekonomicznych i moralnych oraz przestępstw.*
- *W moim odczuciu lobbying kojarzy mi się z nie zawsze dobrze pojętym przekonywaniem do swoich racji lub koncepcji. Nigdy w swojej działalności poselskiej nie korzystałem z „pomocy” osób lobbujących, a im energiczniejsza postawa lobbysty – tym bardziej wzbudzałoby moją czujność.*
- *Z zabiegami pozyskiwania przychylności dla realizacji planów, zamierzeń (konkretnych osób) wąskiej grupy interesów, nie kojarzonych przeze mnie z interesem publicznym – pro publico bono;*
- *Nieuczciwe wpływanie biznesu na politykę.*
- *Pośrednictwo w nie do końca jasnych interesach. Lobbying kojarzy mi się z osobą pośredniczącą w takich interesach pomiędzy dwoma podmiotami.*
- *Lobbying to wywieranie nacisków z użyciem różnych sposobów, na taki kształt prawa, który odpowiada interesom jednostek, częściej grup. Lobbying kojarzy mi się negatywnie.*
- *W Polsce lobbying kojarzy się z formą nacisku, popartego często „wsparciem” finansowym, a więc ma on raczej znaczenie negatywne.*
- *Jest formą oddziaływań mających na celu realizację określonego celu. Aktualnie dominuje – niestety – skojarzenie pejoratywne, wręcz kryminogenne.*

- *Skojarzenie z podejmowaniem decyzji pod wpływem określonych grup interesów, wbrew procedurom i interesowni ogólnospołecznemu.*

Niezależnie od otwartego pytania, na podstawie którego staraliśmy się poznać spontanicznie formułowane definicje i oceny lobbingu, przedstawiliśmy respondentom 18 określeń charakteryzujących lobbing w Polsce. Każde z tych określeń badany oceniał na 4-punktowej skali – od *zdecydowanie się zgadzam* do *zdecydowanie się nie zgadzam*. Pełny zestaw rezultatów przedstawia tabela 1.

Tabela 1. Nastawienia wobec lobbingu (dane w %; N = 141)

Określenie lobbingu	Rodzaj odpowiedzi				
	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno powiedzieć
1. Lobbing to profesjonalna działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów a ośrodkami władzy administracyjnej lub politycznej	26	57	9	4	4
	83		13		
2. Lobbing wzmacnia korupcję	10	23	40	16	11
	33		56		
3. Lobbing to działalność, która sprawia, że politycy są lepiej poinformowani o danej sprawie	20	55	15	3	7
	75		18		
4. Lobbing prowadzi do nadużyć władzy, uzyskiwania wyłącznie prywatnych lub grupowych korzyści	9	21	43	20	7
	30		63		
5. Lobbing ułatwia dostęp do polityków	23	48	13	5	11
	71		18		
6. Lobbing to inaczej „handlowanie wpływami”	7	23	41	21	8
	30		62		
7. Lobbing cywilizuje „dziką walkę o własne interesy”	22	46	17	9	6
	68		26		

Określenie lobbingu	Rodzaj odpowiedzi				
	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno powiedzieć
8. Lobbing pozwala na załatwianie interesów przede wszystkim firm, organizacji dysponujących dużymi pieniędzmi	18	40	26	10	6
	58		36		
9. Lobbing to wywieranie presji na polityków w celu uzyskania korzystnych rozwiązań ustawowych	23	43	24	5	5
	66		29		
10. Lobbing przeciwdziała korupcji	9	38	24	10	19
	47		34		
11. Lobbing usprawnia komunikację pomiędzy władzą a społeczeństwem	18	36	22	8	16
	54		30		
12. Lobbing umożliwia wielkim korporacjom w sposób zgodny z prawem zabiegać o swoje interesy	39	41	11	2	7
	80		13		
13. Lobbing jest „piątą władzą”	3	19	38	26	14
	22		64		
14. Lobbing to działalność mająca na celu kupienie głosu danego polityka	9	13	31	39	8
	22		70		
15. Lobbing pozwala na poznanie różnorodnych opinii na temat jakiejś kwestii	22	49	16	3	10
	71		19		
16. Lobbing stymuluje aktywność obywatelską, sprzyja tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego	13	35	26	12	14
	48		38		
17. Lobbing blokuje dostęp do polityków zwykłym ludziom	3	9	36	43	9
	12		79		

Określenie lobbingu	Rodzaj odpowiedzi				
	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno powiedzieć
18. Lobbing pozwala na wypracowywanie kompromisu tam, gdzie prezentowane są sprzeczne interesy	12	42	21	6	19
	54		27		

Najczęściej aprobowane określenia lobbingu to stwierdzenia o charakterze neutralno-opisowym, że: jest to profesjonalna działalność zawodowych pośredników (nr 1) – 26% aprobaty, umożliwia wielkim korporacjom w sposób zgodny z prawem zabieganie o ich interesy (nr 12) – 39% odpowiedzi *zdecydowanie się zgadzam*, pozwala na poznanie różnorodnych opinii na temat jakiejś sprawy (nr 15) – 22% odpowiedzi *zdecydowanie się zgadzam*, jak również stwierdzenia wskazujące na negatywne aspekty lobbingu, że: jest to wywieranie presji na polityków w celu uzyskania korzystnych rozwiązań ustawowych (nr 9) – 23% odpowiedzi *zdecydowanie się zgadzam*. Natomiast najsilniej odrzucane są stwierdzenia bezpośrednio dotyczące polityków – że lobbing to działalność mająca na celu kupienie głosu danego polityka (nr 14) – 39% odpowiedzi *zdecydowanie się nie zgadzam*, że lobbing blokuje dostęp do polityków zwykłym ludziom (nr 17) – 43% odpowiedzi *zdecydowanie się nie zgadzam*.

Oceny zjawiska lobbingu – jak pokazują to dane w tabeli 1 – są bardzo zróżnicowane. Sprawdzone więc, na ile są to odpowiedzi spójne, to znaczy, czy badani parlamentarzyści konsekwentnie wybierają stwierdzenia określające lobbing w kategoriach negatywnych, pozytywnych, czy opisowo-neutralnych. Skonstruowano więc syntetyczną zmienną opisującą nastawienia wobec lobbingu: **1) pozytywne** (zliczono, ile osób akceptuje wszystkie stwierdzenia charakteryzujące to nastawienie, a więc stwierdzenie nr 3: *Lobbing to działalność, która sprawia, że politycy są lepiej poinformowani o danej sprawie*, stwierdzenie nr 5: *Lobbing ułatwia dostęp do polityków*, stwierdzenie nr 10: *Lobbing przeciwdziała korupcji*, stwierdzenie nr 11: *Lobbing usprawnia komunikację pomiędzy władzą a społeczeństwem* i stwierdzenie nr 16: *Lobbing stymuluje aktywność obywatelską, sprzyja tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego*); **2) neutralne** (tu zliczono współwystępowanie odpowiedzi akceptujących stwierdzenia nr 1: *Lobbing to profesjonalna działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów a ośrodkami władzy*

administracyjnej lub politycznej, nr7: Lobbying cywilizuje „dziką walkę o własne interesy”, nr12: Lobbying umożliwia wielkim korporacjom w sposób zgodny z prawem zabiegać o swoje interesy, nr15: Lobbying pozwala na poznanie różnorodnych opinii na temat jakiejś kwestii, i stwierdzenie nr18: Lobbying pozwala na wypracowywanie kompromisu tam, gdzie prezentowane są sprzeczne interesy); 3) negatywne (tu zliczono współwystępowanie odpowiedzi akceptujących stwierdzenia nr2: Lobbying wzmacnia korupcję, nr4: Lobbying prowadzi do nadużyć władzy, uzyskiwania wyłącznie prywatnych lub grupowych korzyści, nr6: Lobbying to inaczej „handlowanie wpływami”, nr8: Lobbying pozwala na załatwianie interesów przede wszystkim firm, organizacji dysponujących dużymi pieniędzmi, nr9: Lobbying to wywieranie presji na polityków w celu uzyskania korzystnych rozwiązań ustawowych, nr13: Lobbying jest „piątą władzą”, nr14: Lobbying to działalność mająca na celu kupienie głosu danego polityka, i stwierdzenie nr17: Lobbying blokuje dostęp do polityków zwykłym ludziom).

Generalnie dominują przekonania aprobujące stwierdzenia charakteryzujące lobbying w kategoriach neutralno-opisowych – Aż 38% akceptuje wszystkie 5 stwierdzeń charakteryzujących to nastawienie, dalsze 22% akceptuje 4 stwierdzenia charakteryzujące to nastawienie, natomiast pozostali badani (37%) akceptują od 1 do 3 stwierdzeń, a tylko 3% nie akceptuje żadnego z nich. Siła nastawienia pozytywnego jest bardziej zróżnicowana – tylko 26% akceptuje wszystkie 5 stwierdzeń, 19% akceptuje 4 stwierdzenia, 47% akceptuje od 1 do 3 stwierdzeń, a 8% nie akceptuje żadnego z nich. Zdecydowane nastawienie negatywne i brak takiego nastawienia są zrównoważone: 17% nie akceptuje żadnego z 8 stwierdzeń opisujących to nastawienie, natomiast 18% akceptuje od 6 do 8 stwierdzeń, najczęściej badanych – 38% akceptuje tylko 1 – 2 stwierdzenia opisujące to nastawienie, a 27% - 3 do 5 stwierdzeń. Można więc powiedzieć, że w całej badanej zbiorowości posłów dominują przekonania umiarkowane, dostrzegające złożoność i wieloaspektowość zjawiska lobbyingu.

Akceptacja pozytywnych, neutralnych i negatywnych określeń jest wyraźnie zróżnicowana ze względu na przynależność klubowo-partyjną do PO lub PiS – parlamentarzyści PO częściej akceptują stwierdzenia określające lobbying w kategoriach neutralnych i pozytywnych, natomiast parlamentarzyści PiS częściej stwierdzenia o charakterze negatywnym (co ilustruje tabela 2).

Tabela 2. Nastawienia wobec lobbingu a przynależność partyjno-klubowa*

(dane w %)

	W całej zbiorowo- ści ogółem	Parlamentarzyści			
		PO	PiS	Lewicy	PSL
1. Lobbing to profesjonalna działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów a ośrodkami władzy administracyjnej lub politycznej					
zgadzam się	83	94	70	100	63
nie zgadzam się	13	6	22	0	37
trudno powiedzieć	4	0	8	0	0
2. Lobbing wzmacnia korupcję					
zgadzam się	33	13	60	18	50
nie zgadzam się	56	73	31	82	25
trudno powiedzieć	11	14	9	0	25
3. Lobbing to działalność, która sprawia, że politycy są lepiej poinformowani o danej sprawie					
zgadzam się	75	80	67	64	88
nie zgadzam się	18	9	30	27	12
trudno powiedzieć	7	11	3	9	0
4. Lobbing prowadzi do nadużyć władzy, uzyskiwania wyłącznie prywatnych lub grupowych korzyści					
zgadzam się	30	17	50	18	37
nie zgadzam się	63	79	44	64	63
trudno powiedzieć	7	4	6	18	0
5. Lobbing ułatwia dostęp do polityków					

	W całej zbiorowości ogółem	Parlamentarzyści			
		PO	PiS	Lewicy	PSL
zgadzam się	71	70	72	55	100
nie zgadzam się	18	23	14	18	0
trudno powiedzieć	11	7	14	27	0
6. Lobbying to inaczej „handlowanie wpływami”					
zgadzam się	30	18	48	18	37
nie zgadzam się	62	75	44	82	63
trudno powiedzieć	8	7	8	0	0
7. Lobbying cywilizuje „dziką walkę o własne interesy”					
zgadzam się	68	73	60	82	50
nie zgadzam się	26	22	29	18	50
trudno powiedzieć	6	5	11	0	0
8. Lobbying pozwala na załatwianie interesów przede wszystkim firm, organizacji dysponujących dużymi pieniędzmi					
zgadzam się	58	42	80	45	63
nie zgadzam się	36	49	18	55	25
trudno powiedzieć	6	9	2	0	12
9. Lobbying to wywieranie presji na polityków w celu uzyskania korzystnych rozwiązań ustawowych					
zgadzam się	66	54	82	55	75
nie zgadzam się	29	40	16	27	25
trudno powiedzieć	5	6	2	18	0
10. Lobbying przeciwdziała korupcji					

	W całej zbiorowości ogółem	Parlamentarzyści			
		PO	PiS	Lewicy	PSL
zgadzam się	47	65	27	55	25
nie zgadzam się	34	20	51	27	63
trudno powiedzieć	19	15	22	18	12
11. Lobbying usprawnia komunikację pomiędzy władzą a społeczeństwem					
zgadzam się	54	69	41	36	37
nie zgadzam się	30	15	43	46	63
trudno powiedzieć	16	16	16	18	0
12. Lobbying umożliwia wielkim korporacjom w sposób zgodny z prawem zabiegać o swoje interesy					
zgadzam się	80	85	72	82	63
nie zgadzam się	13	9	20	0	37
trudno powiedzieć	7	6	8	18	0
13. Lobbying jest „piątą władzą”					
zgadzam się	22	18	32	9	25
nie zgadzam się	64	73	48	82	63
trudno powiedzieć	14	9	20	9	12
14. Lobbying to działalność mająca na celu kupienie głosu danego polityka					
zgadzam się	22	7,5	35	30	37
nie zgadzam się	70	85	55	60	63
trudno powiedzieć	8	7,5	10	10	0
15. Lobbying pozwala na poznanie różnorodnych opinii na temat jakiejś kwestii					

	W całej zbiorowości ogółem	Parlamentarzyści			
		PO	PiS	Lewicy	PSL
zgadzam się	71	79	61	64	63
nie zgadzam się	19	15	23	27	25
trudno powiedzieć	10	6	16	9	12
16. Lobbying stymuluje aktywność obywatelską, sprzyja tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego					
zgadzam się	48	61	33	36	50
nie zgadzam się	38	22	55	46	50
trudno powiedzieć	14	17	12	18	-
17. Lobbying blokuje dostęp do polityków zwykłym ludziom					
zgadzam się	12	7,5	18	9	25
nie zgadzam się	79	85	73	82	75
trudno powiedzieć	9	7,5	9	9	0
18. Lobbying pozwala na wypracowywanie kompromisu tam, gdzie prezentowane są sprzeczne interesy					
zgadzam się	54	63	42	60	37,5
nie zgadzam się	27	18	40	20	37,5
trudno powiedzieć	19	19	18	20	25

* W tabeli nie umieszczono przedstawicieli Nowej Lewicy i niezrzeszonych ze względu na ich minimalną liczebność (po 2 osoby).

W określeniach lobbyngu – również tych proponowanych przez samych posłów – wskazuje się na dwuznaczność tego terminu, na istnienie lobbyngu jawnego, formalnego i lobbyngu nieoficjalnego, niejawnego. Staraliśmy się więc ustalić, czy badani w swojej działalności parlamentarnej zetknęli się zarówno z

formalnym, oficjalnym, jak i nieformalnym lobbingiem ze strony różnych podmiotów – organizacji, grup, instytucji. Badani mieli subiektywnie ocenić, czy stykali się z tym często, czy też rzadko (gdyż trudno tu o precyzyjne wyliczenia), czy też nigdy. Najczęściej badani parlamentarzyści z lobbingiem oficjalnym zetknęli się ze strony związków zawodowych (45% odpowiedzi *często*), władz lokalnych i samorządowych (53% odpowiedzi *często*), a więc naturalnych podmiotów szukających poparcia w posłów. Natomiast z niejawnym, nieoficjalnym lobbingiem najczęściej mieli do czynienia ze strony również związków zawodowych (16% odpowiedzi *często*), władz lokalnych i samorządowych (19% odpowiedzi *często*). Pełny zestaw odpowiedzi przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Kontakty parlamentarzystów z lobbingiem (dane w %; N=141)

Organizacje, grupy, instytucje prowadzące lobbing	Lobbing oficjalny, jawny			Lobbing nieoficjalny, niejawny		
	często	rzadko	nigdy	często	rzadko	nigdy*
1. Duże przedsiębiorstwa krajowe	8	50	42	4	25	71
2. Korporacje międzynarodowe	3	29	68	1	17	82
3. Kancelarie prawnicze	3	27	70	3	11	86
4. Związki zawodowe	45	35	20	16	29	55
5. Stowarzyszenia przedsiębiorców	27	52	21	7	32	61
6. Władze lokalne i samorządowe	53	31	16	19	28	53
7. Firmy doradcze i konsultingowe	6	36	58	4	19	77
8. Organizacje społeczne i pozarządowe	40	39	21	15	34	51
9. Środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np.	36	46	18	13	31	56

stoczniowcy, górnicy, hutnicy itp.						
10. Korporacje lub grupy zawodowe	20	47	33	9	36	55
11. Kościół	10	35	55	6	21	74

* jeden brak odpowiedzi został doliczony do odpowiedzi nigdy

Większość badanych deklaruje, że nigdy nie miała kontaktu z nieoficjalnym, niejawnym lobbingiem ze strony żadnej ze wskazanych instytucji. Rzadko też mieli do czynienia z lobbingiem ze strony „klasycznych” podmiotów lobbujących w dziedzinie gospodarczej, takich jak kancelarie prawnicze, firmy doradcze i konsultingowe czy stowarzyszenia przedsiębiorców. Częstość kontaktów z lobbingiem, zarówno jawnym, jak i niejawnym, nieformalnym, jest uzależniona od stażu parlamentarnego – znacznie częściej kontakt z różnymi typami lobbingu deklarują posłowie, którzy są parlamentarzystami po raz kolejny, w porównaniu z parlamentarzystami pełniącymi swój mandat po raz pierwszy (co ilustruje tabela 4).

Tabela 4. Kontakty z lobbingiem a staż parlamentarny (dane w %; N=141)

Organizacje, grupy, instytucje prowadzące lobbing		Lobbing jawny, oficjalny			Lobbing niejawnym, nieoficjalny		
		w zbiorowości ogółem	pierwsza kadencja w parlamencie	kolejna kadencja w parlamencie	w zbiorowości ogółem	pierwsza kadencja w parlamencie	kolejna kadencja w parlamencie
1. Duże przedsiębiorstwa krajowe	często	8	2	13	4	2	6
	rzadko	50	41	55	25	8	36
	nigdy	42	57	32	71	90	58
2. Korporacje międzynarodowe	często	3	3	2	1	0	2
	rzadko	29	15	38	17	11	20
	nigdy	68	82	60	86	89	78
3. Kancelarie prawnicze	często	3	2	5	3	2	3
	rzadko	27	15	34	11	4	15

	nigdy	70	18	61	86	94	82
4. Związki zawodowe	często	45	32	54	16	13	18
	rzadko	35	39	32	29	29	29
	nigdy	20	29	14	55	58	53
5. Stowarzyszenia przedsiębiorców	często	27	15	35	7	4	9
	rzadko	52	59	47	32	31	33
	nigdy	21	26	18	61	65	58
6. Władze lokalne i samorządowe	często	53	39	62	19	17	20
	rzadko	31	41	24	28	27	28
	nigdy	16	20	14	53	56	52
7. Firmy doradcze i konsultingowe	często	6	4	7	4	2	6
	rzadko	36	17	48	19	8	25
	nigdy	58	79	45	77	90	69
8. Organizacje społeczne i pozarządowe	często	40	30	46	15	11	17
	rzadko	39	40	38	34	33	35
	nigdy	21	30	16	51	64	48
9. Środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np. stoczniovcy, górnicy, hutnicy itp.	często	36	19	47	13	8	16
	rzadko	46	50	43	31	29	32
	nigdy	18	31	10	56	63	52
10. Korporacje lub grupy zawodowe	często	20	9	26	9	8	10
	rzadko	47	43	50	36	31	39
	nigdy	33	48	24	55	61	51
11. Kościół	często	10	4	14	6	4	7
	rzadko	35	38	33	21	19	22
	nigdy	55	58	53	74	77	71

Parlamentarzyści są poddawani różnym naciskom, zabiega się o ich przychylność, przedstawia do rozpatrzenia różne sprawy, prosi o interwencje – jest to przypisane do ich roli społecznej. Interesowało nas, z jakimi rodzajami i formami oddziaływań się spotykają, o jaką pomoc i interwencję i z czyjej strony są proszeni. Najczęściej wielokrotnie byli proszeni o pomoc w życiowych sprawach osób z ich okręgu wyborczego i w załatwianiu konkretnych spraw ważnych dla jakiejś społeczności lokalnej. Najbardziej o przekonywanie innych parlamentarzystów do konkretnych rozwiązań legislacyjnych (co ilustrują dane z tabeli 5).

Tabela 5. Częstość próśb o pomoc i interwencję (dane w %; N=141)

Prośby	Częstość występowania			
	nigdy	raz	kilka razy	wielokrotnie
1. o pomoc w znalezieniu, załatwieniu komuś pracy	6	4	48	42
2. o przekonanie kolegów parlamentarzystów do konkretnych rozwiązań legislacyjnych opracowywanych w innych komisjach, niż te, w których respondent pracuje	51	4	38	7
3. o pomoc w załatwieniu ważnych spraw życiowych nieznanymi respondentowi osobom mieszkającym w jego okręgu wyborczym	9	2	39	50
4. o poparcie rozwiązań legislacyjnych korzystnych dla jakichś firm, przedsiębiorców	53	12	32	3
5. o poparcie rozwiązań legislacyjnych korzystnych dla jakichś konkretnych grup zawodowych	29	4	51	16
6. o pomoc w załatwieniu konkretnych spraw, ważnych dla jakiejś	5	1	42	52

miejsowości, społeczności lokalnej				
------------------------------------	--	--	--	--

We wszystkich tych przypadkach, co wydaje się zrozumiałe, parlamentarzyści, którzy pełnią swoją funkcję w kolejnej kadencji, znacznie częściej wskazywali, iż wielokrotnie zwracano się do nich o pomoc czy poparcie, niż parlamentarzyści, którzy pełnią tę funkcję po raz pierwszy.

Podobnie było, gdy pytaliśmy, kto – jakie osoby, czy grupy – usiłowały wpłynąć na zmianę decyzji parlamentarzystów. Najczęściej wskazywano, że byli to przedstawiciele związków zawodowych i rolniczych, przedstawiciele grup wyborców i społeczności lokalnych. Bardzo rzadko (co ilustruje tabela 6) były to osoby zawodowo trudniące się lobbieniem, jak i lobbujące w sposób niejawnny, nieformalny.

Tabela 6. Starania o zmianę decyzji parlamentarzysty (dane w %; N=141)

Kto starał się o zmianę decyzji	Jak często			
	nigdy	raz	kilka razy	wielokrotnie
1. koledzy parlamentarzyści z klubu, partii respondenta	36	3	50	11
2. koledzy parlamentarzyści z innych klubów, innych partii	44	6	45	5
3. przedsiębiorcy, osoby prowadzące własne interesy, firmy	67	6	24	3
4. organizacje, stowarzyszenia przedsiębiorców	54	7	33	6
5. osoby trudniące się zawodowo lobbieniem	76	9	14	1
6. osoby trudniące się lobbieniem nieformalnie, niejawnie	78	3	16	3
7. przedstawiciele związków zawodowych i rolniczych	38	6	38	18
8. przedstawiciele jakichś kategorii zawodowych	44	9	36	11
9. przedstawiciele zakładów pracy	54	3	36	7

10. osoby, które respondent spotykał w trakcie spotkań towarzyskich	68	1	24	7
11. przedstawiciele lokalnych społeczności	33	3	38	26
12. organizacje pozarządowe	43	6	36	15
13. grupy wyborców	36	5	36	23

Wśród ogółu badanych nigdy nie było nakłanianych do zmiany decyzji przez zawodowych lobbystów 67%, ale odsetki te znacznie wzrastają wśród parlamentarzystów PiS (82%) i Lewicy (82%) – dla PO odsetek ten wynosi 67%. Jeśli chodzi o naciski ze strony osób trudniących się lobbieniem w sposób nieformalny, niejawni, to najczęściej deklarują, iż nigdy nie spotkali się z nimi, parlamentarzyści PSL (88%).

Większość badanych twierdzi również, że nigdy nie była nakłaniana do zmiany decyzji przez przedsiębiorców – 67% ogółu badanych (wśród parlamentarzystów - debiutantów odsetek ten wzrasta do 80%, wśród parlamentarzystów PiS wynosi 78%, PO – 61%, Lewicy – 54%, a PSL – 75%).

Jeśli chodzi o formy wywierania wpływu, nacisku na parlamentarzystów, to najczęściej spotykali się oni z dostarczaniem informacji, wysyłaniem petycji i pism czy z zaproszeniem do udziału w wysłuchaniu racji różnych podmiotów gospodarczych czy społecznych. Są to jak najbardziej legalne czy wręcz wskazane formy kontaktów z parlamentarzystami. Natomiast tylko incydentalnie przyznawano się do form drastycznych, nielegalnych, takich jak korumpowanie czy szantaż – co ilustrują dane z tabeli 7.

Tabela 7. Częstość różnych form wywierania wpływu, nacisku na parlamentarzystów (dane w %; N=141)

Forma wywierania wpływu, nacisku	Częstość		
	często	rzadko	nigdy
1. dostarczanie informacji	54	29	17
2. poszukiwanie prywatnych, nieformalnych dojsć do polityków	11	51	38
3. ułatwianie kariery politycznej bądź zawodowej	7	27	66

4. proponowanie wzajemnych usług	3	13	84
5. korumpowanie	0	6	94
6. próba szantażu	0	4	96
7. wysyłanie pism i petycji	61	33	6
8. organizowanie akcji medialnej	25	54	21
9. zapraszanie na spotkania towarzyskie, pikniki, koncerty, wycieczki	9	49	42
10. rozmowy, dyskusje w ramach zebrań rad nadzorczych spółek skarbu państwa	0	8	92
11. zaproszenia do udziału w wysłuchaniu racji różnych podmiotów gospodarczych czy społecznych	28	55	17
12. dyskredytowanie osób pilotujących daną ustawę bądź projekty ustaw	3	26	71

Z wywieraniem wpływu, nacisku poprzez dostarczanie informacji częściej niż ogół badanych (54%) zetknęli się parlamentarzyści Lewicy (73%), a rzadziej parlamentarzyści PiS (48%). Z kolei jako częstą formę nacisku wysyłanie petycji i pism wskazuje 66% parlamentarzystów PO, 64% parlamentarzystów Lewicy, a tylko 52% z PiS i 50% z PSL (ogółem w zbiorowości jest to 61%). Organizowanie akcji medialnej jako formę nacisku często wskazuje 29% parlamentarzystów PiS, 23% PO, 18% Lewicy i 12% PSL (ogółem w zbiorowości jest to 25%).

Już w trakcie procedur legislacyjnych, w czasie prac komisji i podkomisji parlamentarnych, najczęściej z wywieraniem wpływu na treść stanowionych ustaw respondenci zetknęli się – jak deklarują – ze strony osób występujących w roli ekspertów, innych parlamentarzystów z innych partii i osób zapraszanych w charakterze gości – co ilustrują dane w tabeli 8.

Tabela 8. Osoby wywierające wpływ na treść stanowionych ustaw

(dane w %; N=141)

Osoby wywierające wpływ na treść stanowionych ustaw w trakcie prac w komisjach i podkomisjach:	Częstość		
	często	rzadko	nigdy
1. oficjalnie zarejestrowani lobbyści	4	31	65
2. osoby występujące w roli ekspertów	21	44	35
3. dziennikarze	7	21	72

4. inni parlamentarzyści z własnej partii	15	47	38
5. inni parlamentarzyści z innych partii	19	40	41
6. osoby współpracujące z posłami, np. ich asystenci, doradcy	3	16	81
7. osoby zapraszane w charakterze gości	15	35	50

Ponadto 10% badanych wskazało na inne, wcześniej nie wymienione, osoby i byli to, dla przykładu: urzędnicy, prezesi firm, ministrowie, przedstawiciele korporacji zawodowych, Kościoła, parlamentarzyści z zagranicy, dyplomaci z innych krajów, pracownicy biura legislacyjnego Sejmu.

Badani parlamentarzyści sporadycznie deklarowali, iż spotkali się z wywieraniem wpływu ze strony zarejestrowanych, oficjalnych lobbystów. Odsetki odpowiedzi *nigdy* w całej zbiorowości (65%) wynoszą wśród:

- parlamentarzystów pierwszej kadencji 72% (a wśród parlamentarzystów kolejnej kadencji 60%)
- parlamentarzystów PSL – 88%, PiS – 70%, PO – 61%, Lewicy – 45%

Zróżnicowane są również odsetki odpowiedzi *nigdy* (w całej zbiorowości 35%) na pytanie, czy z wywieraniem wpływu na treść stanowionych ustaw spotkali się respondenci ze strony osób występujących w roli ekspertów. Wśród parlamentarzystów PSL stanowią one 50%, PiS – 39%, PO – 33%, a Lewicy – 18%. Ilość odpowiedzi *często* (w całej zbiorowości 21%) zależy od stażu parlamentarnego: wśród debutantów jest ich 11%, a wśród sprawujących mandat w kolejnej kadencji – 28%.

Na innych parlamentarzystów z własnej partii jako często interweniujących (odpowiedzi *często* w całej zbiorowości – 15%) wskazują przede wszystkim badani z PO (20%), podobnie jak na interweniujących parlamentarzystów z innych partii (24% odpowiedzi *często* wobec 19% w całej zbiorowości i 14% wśród parlamentarzystów PiS).

Nigdy z wywieraniem wpływu na treść ustaw ze strony współpracowników posłów (ich asystentów, doradców) nie zetknęło się 88% parlamentarzystów PiS, 88% - PSL, 79% - PO i 73% Lewicy (w całej zbiorowości jest to 81%). Podobna tendencja występuje w odniesieniu do osób zapraszanych na obrady w charakterze gości. *Nigdy* z wywieraniem przez nich wpływu nie zetknęło się (w całej zbiorowości jest to 50% odpowiedzi): 63%

parlamentarzystów PSL, 57% z PiS, 49% z PO, 27% z Lewicy, 57% pracujących pierwszą kadencję i 45% pracujących w parlamencie kolejną kadencję.

Rzadko, w ocenie badanych, występuje taka sytuacja, że w trakcie prac komisji lub podkomisji swoje racje przedstawiają osoby nieuprawnione. Nigdy nie zetknęło się z taką sytuacją 72% badanych, 27% rzadko, a tylko 2% często.

Interesowało nas również, jak badani postrzegają i oceniają zagrożenie dla procesu tworzenia prawa związane z występowaniem niedopuszczalnego lobbingu. Pytaliśmy, przy jakim trybie tworzenia projektów ustaw istnieje częste lub rzadkie zagrożenie z tym związane. Opinie badanych parlamentarzystów przedstawia zestawienie 1.

Zestawienie 1. Częstość zagrożenia występowania niedopuszczalnego lobbingu (dane w %)

1. Gdy ustawa tworzona jest z inicjatywy minimum 15 posłów			
często	rzadko	nigdy	brak odpowiedzi
16	55	20	9
2. Gdy ustawa jest poddawana tzw. „małej” nowelizacji			
często	rzadko	nigdy	brak odpowiedzi
14	58	20	8
3. Gdy ustawa jest poddawana tzw. „dużej” nowelizacji			
często	rzadko	nigdy	brak odpowiedzi
13	49	29	9
4. Gdy ustawa jest tworzona z inicjatywy klubu poselskiego			
często	rzadko	nigdy	brak odpowiedzi
7	48	36	8
5. Gdy ustawa jest tworzona z inicjatywy rządu			
często	rzadko	nigdy	brak odpowiedzi
10	50	31	9

Parlamentarzyści widzą najmniejsze zagrożenie nielegalnym lobbingsiem wówczas, gdy ustawa jest tworzona z inicjatywy klubu poselskiego, ale już nowelizacje ustaw budzą więcej wątpliwości.

Uwzględniając całość procedur legislacyjnych odbywających się nie tylko w parlamencie, hierarchia zagrożenia niedopuszczalnym lobbingsiem postrzegana jest następująco:

1. na etapie prac w ministerstwach	- 50% wskazań
2. w podkomisjach sejmowych	- 26% wskazań
3. w komisjach sejmowych	- 23% wskazań
4. na etapie uzgodnień wewnątrz rządu, pomiędzy ministerstwami, urzędami	- 12% wskazań
5. w komisjach senackich	- 11% wskazań
6. w trakcie prac biura legislacyjnego rządu	- 7% wskazań
7. w trakcie prac biura legislacyjnego sejmu	- 3% wskazań

Ponadto 6% badanych wskazało na inne, wcześniej nie wymienione miejsca, instytucje, sytuacje. Były to ich zdaniem:

- *kuluary sejmowe, restauracje nieopodal Sejmu;*
- *ministerstwa – ze względu na niskie płace często pracują w nich niedoświadczeni pracownicy i układanie i treść ustaw zlecane jest nieformalnie na zewnątrz;*
- *kontakty indywidualne;*
- *w trakcie składania poprawek w drugim czytaniu;*
- *w procesie „dzikiej prywatyzacji” – doprowadzenie do upadłości i przejęcie przez grupę lobbingsową.*

Warto także zauważyć, że żaden z badanych senatorów nie wskazał komisji senackich jako miejsca zagrożonego niedopuszczalnym lobbingsiem, podczas gdy zrobiło to 13% badanych posłów. Z kolei przynależność partyjno-klubowa różnicuje wskazania badanych parlamentarzystów:

- na etap prac ministerialnych, jako zagrożonych niedopuszczalnym lobbingsiem (w zbiorowości ogółem 50% badanych) wskazało 61% parlamentarzystów PiS, 73% parlamentarzystów Lewicy, 63% z PSL i tylko 36% z PO;

- na podkomisje sejmowe (w zbiorowości ogółem 26%) wskazało 36% parlamentarzystów Lewicy, 35% z PiS, a 18% z PO i 12% z PSL.

Analizując proces stanowienia prawa z punktu widzenia pojawiania się niedopuszczalnego lobbingu, przedstawiliśmy badanym listę ośmiu czynników, które mogą mu sprzyjać. Prosimy o ocenę każdego z nich na 4-punktowej skali – od *zdecydowanie się zgadzam* do *zdecydowanie się nie zgadzam*. Pełny zestaw odpowiedzi przedstawia tabela 9.

Tabela 9. Ocena, jakie czynniki sprzyjają niedopuszczalnemu lobbingowi
(dane w %; N=141)

Treść stwierżeń	Ocena				
	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno powiedzieć
1. zlecenie pisemnych ekspertyz zewnętrznych osobom spoza listy oficjalnych ekspertów	18	37	19	8	18
	55		27		
2. brak weryfikacji list ekspertów sejmowych	26	44	15	2	13
	70		17		
3. zbyt wąska lista ekspertów sejmowych	25	44	12	3	16
	69		15		
4. konflikt interesów dotyczący urzędników państwowych	31	39	9	0	21
	70		9		
5. brak restrykcyjności w wydawaniu stałych przepustek do Sejmu/Senatu	16	14	37	16	17
	30		53		

Treść stwierdzeń	Ocena				
	Zdecydowanie się zgadzam	Raczej się zgadzam	Raczej się nie zgadzam	Zdecydowanie się nie zgadzam	Trudno powiedzieć
6. konflikt interesów w działalności ekspertów	20	37	18	5	20
	57		23		
7. aktywny udział gości w pracach legislacyjnych w podkomisjach i komisjach	8	23	42	11	16
	31		53		
8. brak wiedzy o interesach, zawodach asystentów, doradców, współpracowników parlamentarzystów	24	30	27	3	16
	54		30		

Badani mogli wskazać również na inne, nie wymienione czynniki – zrobiło to niespełna 4%, wymieniając: brak wiedzy merytorycznej posłów, brak ich doświadczenia w rozpoznawaniu lobbingu, występująca niekiedy współpraca o charakterze nieformalnym członków rządu, jak również parlamentarzystów z członkami wpływowych grup przestępczych i biznesu. Częstość wskazań na poszczególne czynniki była zróżnicowana.

- Na zlecenie pisemnych ekspertyz osobom spoza listy ekspertów oficjalnych częściej niż ogół badanych (55% - suma odpowiedzi *zdecydowanie tak* i *raczej tak*) wskazywali: parlamentarzyści z PSL – 75% wskazań i parlamentarzyści pełniący mandat po raz pierwszy – 61% wskazań.
- Na brak weryfikacji list ekspertów sejmowych częściej wskazywali parlamentarzyści PiS – 75% wskazań (wobec 70% wśród ogółu badanych) i parlamentarzyści debiutanci – 76% wskazań.
- Podobnie jak przy akceptacji stwierdzenia o zbyt wąskiej liście ekspertów sejmowych (69% wskazań w całej zbiorowości) – 74% wśród parlamentarzystów PiS i 74% wśród parlamentarzystów debiutantów.
- Na konflikt interesów wśród urzędników państwowych częściej wskazywali senatorowie – 76% wskazań (70% w całej zbiorowości).
- Na brak restrykcyjności w wydawaniu stałych przepustek do parlamentu najczęściej wskazywali parlamentarzyści PSL – 63%, a także

parlamentarzyści pracujący kolejną kadencję – 38% (wobec 30% w całej zbiorowości).

- Na konflikt interesów w działalności ekspertów częściej niż ogół badanych (57%) wskazywali parlamentarzyści PiS – 67% i PSL – 75%.
- Na aktywny udział gości w pracach legislacyjnych w podkomisjach i komisjach jako czynnik sprzyjający niedopuszczalnemu lobbingsowi częściej niż ogół badanych (31%) wskazywali parlamentarzyści PiS – 37% i Lewicy – 36%.
- Z kolei na brak wiedzy o interesach, zawodach asystentów, doradców i współpracowników parlamentarzystów częściej niż ogół badanych (54%) wskazywali przedstawiciele PO – 59% oraz parlamentarzyści pracujący już kolejną kadencję – 58%.

Jako środki zaradcze, polepszające procedury tworzenia prawa i zabezpieczenia przed niedopuszczalnym lobbingsiem, z podanej w pytaniu listy wybierano w kolejności wskazań:

(% nie sumują się do 100, gdyż respondent mógł wskazać kilka możliwości)

- zmianę, doprecyzowanie ustawy o lobbingu - 46% wskazań
- uchwalenie ustawy o tworzeniu prawa - 29% wskazań
- zmianę regulaminu prac Sejmu - 8% wskazań
- całkowity zakaz lobbingu - 6% wskazań
- zmianę regulaminu prac Senatu - 4% wskazań
- zmianę regulaminu prac rządu - 3% wskazań

Warto podkreślić, że 22% uchyliło się od wyrażenia opinii, wybierając odpowiedź *trudno powiedzieć*, a 13% zaproponowało dodatkowo własne rozwiązania. Były to bardzo zróżnicowane propozycje, jak np.: • *zakazać posłom wprowadzania poprawek*, • *zatrudnić prawnika od logiki i prawa rzymskiego*, • *ustawowo, pod kontrolą zlecać pisanie ustaw kancelarii zgodnie z procedurą*, • *ograniczyć do niezbędnego minimum tworzenie przepisów prawa, przestrzegać procedur prawnych*, • *całkowicie zakazać lobbingu niekontrolowanego, niejasnego*, • *pod groźbą sankcji karnej, wzmocnienie odpowiedzialności za stanowienie prawa*, • *kary za uleganie lobbingsowi, gdy występuje korzyść własna, np. wycieczka*, • *poprawność legislacyjna*, • *większe konsultacje społeczne*, • *przewidywanie skutków*, czy też wskazywanie na: • *korupcję - Polacy są kulturowo podatni na korupcję*, • *konieczność wychowania*

w duchu patriotycznym i obywatelskim, publicznego piętnowania oraz, że • decyduje uczciwość i wiedza parlamentarzystów, • decyduje człowiek i jego etyka, inne zabezpieczenia są nieskuteczne.

Na konieczność zmiany i doprecyzowania ustawy o lobbingu wskazywali przede wszystkim parlamentarzyści PO (52%) i Lewicy (55%) – wobec 46% wskazań w zbiorowości ogółem.

Na konieczność uchwalenia ustawy o tworzeniu prawa częściej niż ogół badanych (29%) wskazywali parlamentarzyści PSL (63%), PiS (39%) oraz parlamentarzyści pełniący funkcję kolejną kadencję (33%).

Podobnie za całkowitym zakazem lobbingu częściej niż ogół badanych (6%) opowiadali się parlamentarzyści PSL (12%) i PiS (10%).

Wśród czynników, które sprzyjają rozpoznawaniu niedopuszczalnego lobbingu, na pierwszym miejscu wskazano własne doświadczenie parlamentarne. Pełny zestaw odpowiedzi prezentuje tabela 10.

Tabela 10. Ocena czynników sprzyjających rozpoznawaniu niedopuszczalnego lobbingu (dane w %; N=141)

Treść stwierdzeń	Ocena				
	zdecydowanie tak	raczej tak	raczej nie	zdecydowanie nie	trudno powiedzieć i brak odp.
1. własne doświadczenie parlamentarne	57	37	1	1	4
	94		2		
2. korzystanie z doświadczenia kolegów z klubu, partii	21	53	11	2	13
	74		13		
3. konsolidacja, jedno-myślność w działaniu partii, klubu poselskiego	32	40	18	1	9
	72		19		
4. rygorystyczne przestrzeganie procedur, regulaminu Sejmu/Senatu	45	32	10	4	9
	77		14		

Wśród czynników wymienianych dodatkowo (zrobiło to tylko 4%) wskazywano na: konieczność przestrzegania procedur, ale sensownie sformułowanych, lepszą ustawę o lobbingu, doświadczenie samorządowe, wiedzę na temat grup interesów ujawnianą w mediach, unikanie „pułapek

medialnych” – gdy obecność w mediach, skorzystanie z zaproszenia zostanie wykorzystana jako znak poparcia.

Na własne doświadczenie, jako sprzyjające rozpoznawaniu niedopuszczalnego lobbingu, nieco częściej niż ogół badanych (94%) wskazują parlamentarzyści pełniący swój mandat kolejną kadencję (98%). Na korzystanie z doświadczenia kolegów z klubu, partii wskazują częściej niż ogół badanych (74%) parlamentarzyści Lewicy (91%). Na konsolidację, jednomyślność w działaniu partii, klubu poselskiego, częściej niż ogół badanych (72%) również zwracają uwagę parlamentarzyści Lewicy (82%), jak również na rygorystyczne przestrzeganie procedur i regulaminu (ogół badanych 77% wskazań – parlamentarzyści Lewicy – 82%).

Jakie podmioty – organizacje, instytucje i grupy osób – uważane są za najskuteczniejsze w działalności lobbingowej. Wśród organizacji i instytucji hierarchia skutecznych lobbystów była następująca:

(Procenty nie sumują się do 100, gdyż można było wybrać 3 odpowiedzi)

1. związki zawodowe	- 62% wskazań
2. władze lokalne i samorządowe	- 38% wskazań
3. środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np. stoczniowcy, górnicy, hutnicy	- 34% wskazań
4. korporacje międzynarodowe	- 32% wskazań
5. stowarzyszenia przedsiębiorców	- 28% wskazań
6. duże przedsiębiorstwa krajowe	- 22% wskazań
7. kancelarie prawnicze	- 17% wskazań
8. organizacje społeczne i pozarządowe	- 17% wskazań
9. firmy doradcze i konsultingowe	- 15% wskazań
10. korporacje zawodowe	- 14% wskazań
11. Kościół	- 12% wskazań
12. zarządzający spółkami skarbu państwa	- 8% wskazań

Związki zawodowe jako skutecznych lobbystów najczęściej wskazywali parlamentarzyści PO (69%). Natomiast częściej niż ogół badanych (32%) na korporacje międzynarodowe wskazywali parlamentarzyści PiS (53%), a z PO tylko 18%. Z kolei kancelarie prawnicze jako najskuteczniejszych lobbystów częściej niż cała zbiorowość (17%) wskazywali parlamentarzyści PSL (25%) i PiS (22%), podczas gdy spośród parlamentarzystów PO tylko 10%. Również częściej niż ogół badanych (28%) jako najskuteczniejszych lobbystów parlamentarzyści PSL (37%) i PiS (33%) wskazują stowarzyszenia

przedsiębiorców, a także, w przypadku parlamentarzystów PiS – firmy doradcze i konsultingowe (23% wskazań wśród przedstawicieli PiS wobec 15% w całej zbiorowości) oraz korporacje zawodowe (20% wskazań wobec 14% w całej zbiorowości).

Wśród różnych grup osób najskuteczniej, zdaniem respondentów, lobbingują:

(Procenty nie sumują się do 100, gdyż można było wskazać 2 odpowiedzi)

1. osoby występujące w roli ekspertów	- 57% wskazań
2. goście zaproszeni do udziału w pracach komisji i podkomisji	- 32% wskazań
3. dziennikarze	- 29% wskazań
4. oficjalnie zarejestrowani lobbyści	- 27% wskazań
5. inni parlamentarzyści z własnej partii	- 21% wskazań
6. parlamentarzyści z innych partii	- 9% wskazań
7. osoby współpracujące z parlamentarzystami, np. ich asystenci, doradcy	- 8% wskazań

Respondenci (8%) wskazywali też na inne osoby, spoza tej listy. Wymieniano: samorządowców, przedstawicieli branż – prezesów, doradców, przedstawicieli strony społecznej podczas uzgodnień, władze lokalne, samorządowe, organizacje społeczne, związki zawodowe – a więc podmioty, o które pytaliśmy wcześniej, a także niezarejestrowanych lobbystów.

Jako na najskuteczniejszych lobbystów częściej niż ogół badanych (57%) na osoby występujące w roli ekspertów wskazywali parlamentarzyści PiS (63%); na dziennikarzy parlamentarzyści Lewicy (55% wobec 29% w całej zbiorowości), a także na gości zapraszanych do udziału w pracach komisji (45% wskazań wobec 32% w całej zbiorowości); na innych parlamentarzystów z własnej partii – przedstawiciele PO (31% wobec 21% w całej zbiorowości); na parlamentarzystów z innych partii – przedstawiciele PiS (14%) i PSL (12%), wobec 9% w zbiorowości ogółem.

Większość badanych parlamentarzystów (51%) wyraziła przekonanie, że w Polsce drogą przekupstwa lub nacisku ze strony grupy interesu nie można spowodować uchwalenia ustawy bądź zmiany prawa. Parlamentarzyści obecnej kadencji znacznie lepiej oceniają uczciwość w działalności legislacyjnej, niż robili to badani przeze mnie posłowie w roku 2004. Wówczas ich odpowiedzi na bardzo podobnie sformułowane pytanie wyrażały większy sceptycyzm – co ilustruje zestawienie 2.

Zestawienie 2. (dane w %)

Odpowiedzi na pytanie:

<u>Rodzaje odpowiedzi</u>	Parlamentarzyści 2008	Posłowie 2004
		<i>Czy obecnie można w Polsce drogą przekupstwa lub nacisku grupy interesu spowodować uchwalenie ustawy bądź zmianę prawa:</i>
Zdecydowanie tak	9	19
Raczej tak	26	41
Raczej nie	37	25
Zdecydowanie nie	14	7
Trudno powiedzieć	14	8

Najbardziej sceptyczni co do uczciwości procesu legislacyjnego są obecnie parlamentarzyści PiS, szczególnie w odróżnieniu od parlamentarzystów PO, co ilustrują poniższe dane (w %):

<u>Odpowiedzi:</u>	Parlamentarzyści PiS	Parlamentarzyści PO
- Zdecydowanie tak	14	6
- Raczej tak	39	13
- Raczej nie	29	45
- Zdecydowanie nie	2	20
- Trudno powiedzieć	16	16

W porównaniu z badaniami posłów z 2004 roku poprawiły się też oceny obecnych parlamentarzystów dotyczące własnej pracy – co ilustruje poniższe zestawienie:

Zestawienie 3.

(dane w % - w nawiasach odpowiedzi z badań posłów z 2004 roku)

Ocena posłów/senatorów obecnego Sejmu/Senatu pod względem:	Zdecydo- wanie dobrze		Raczej dobrze		Raczej źle		Zdecydo- wanie źle		Trudno powiedzieć	
• kompetencji	8	(3)	70	(42)	16	(42)	1	(6)	5	(7)
• rzetelności w pracy	5	(3)	67	(44)	16	(39)	1	(5)	11	(9)
• pracowitości	3	(5)	64	(48)	19	(40)	3	(2)	11	(5)
• uczciwości osobistej	10	(4)	65	(49)	6	(29)	0	(3)	19	(15)

Szczególny wzrost ocen pozytywnych dotyczy uczciwości osobistej.

Parlamentarzyści, wypowiadając się na temat środków zaradczych polepszających procedury tworzenia prawa i zabezpieczenia przed niedopuszczalnym lobbingsiem, na pierwszym miejscu wskazywali konieczność zmiany, doprecyzowanie ustawy o lobbingu. Ich ocena tej ustawy w różnych wymiarach jest na ogół pozytywna. Zdaniem respondentów ustawa o działalności lobbingsowej w procesie stanowienia prawa (dane w %):

1. ograniczyła niedopuszczalny, nielegalny lobbings:

- zdecydowanie tak	- 3	} 48
- raczej tak	- 45	
- raczej nie	- 29	} 33
- zdecydowanie nie	- 4	
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 19	

2. stworzyła czytelne, przejrzyste ramy kontaktów lobbystów z parlamentarzystami:

- zdecydowanie tak	- 4	} 60
- raczej tak	- 56	

- raczej nie	- 26	}	27
- zdecydowanie nie	- 1		
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 13		
3. stworzyła szanse na prezentację własnych interesów różnym grupom, instytucjom:			
- zdecydowanie tak	- 13	}	77
- raczej tak	- 64		
- raczej nie	- 11	}	11
- zdecydowanie nie	- 0		
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 12		
4. ograniczyła możliwość wywierania wpływu przez grupy, instytucje gorzej zorganizowane, nie dysponujące odpowiednimi środkami finansowymi:			
- zdecydowanie tak	- 3	}	45
- raczej tak	- 42		
- raczej nie	- 35	}	36
- zdecydowanie nie	- 1		
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 19		
5. uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie rządowym bardziej przejrzystym:			
- zdecydowanie tak	- 7	}	53
- raczej tak	- 46		
- raczej nie	- 27	}	28
- zdecydowanie nie	- 1		
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 19		
6. uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie sejmowym bardziej przejrzystym:			
- zdecydowanie tak	- 11	}	59
- raczej tak	- 48		
- raczej nie	- 20	}	21
- zdecydowanie nie	- 1		
- trudno powiedzieć i brak odpowiedzi	- 20		

Również w ocenie przydatności i sposobu funkcjonowania ustawy lobbingowej najwyraźniejsze różnice pojawiają się wśród parlamentarzystów

reprezentujących PiS i PO. Odsetki odpowiedzi akceptujących poniższe stwierdzenia były następujące:

1. ustawa ograniczyła niedopuszczalny, nielegalny lobbying:

- Parlamentarzyści PO - 52
- Parlamentarzyści PiS - 44
- Parlamentarzyści Lewicy - 45
- Parlamentarzyści PSL - 50
- w zbiorowości ogółem - 48

2. ustawa stworzyła czytelne, przejrzyste ramy kontaktów lobbystów z parlamentarzystami

- Parlamentarzyści PO - 68
- Parlamentarzyści PiS - 54
- Parlamentarzyści Lewicy - 54
- Parlamentarzyści PSL - 63
- w zbiorowości ogółem - 60

3. ustawa stworzyła szanse na prezentację własnych interesów różnym grupom, instytucjom

- Parlamentarzyści PO - 86
- Parlamentarzyści PiS - 68
- Parlamentarzyści Lewicy - 73
- Parlamentarzyści PSL - 75
- w zbiorowości ogółem - 77

4. ustawa ograniczyła możliwość wywierania wpływu przez grupy, instytucje gorzej zorganizowane, nie dysponujące odpowiednimi środkami finansowymi:

- Parlamentarzyści PO - 41
- Parlamentarzyści PiS - 42
- Parlamentarzyści Lewicy - 73
- Parlamentarzyści PSL - 63
- w zbiorowości ogółem - 45

5. ustawa uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie rządowym bardziej przejrzystym:

- Parlamentarzyści PO	- 62
- Parlamentarzyści PiS	- 42
- Parlamentarzyści Lewicy	- 46
- Parlamentarzyści PSL	- 75
- w zbiorowości ogółem	- 53

6. ustawa uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie sejmowym bardziej przejrzystym:

- Parlamentarzyści PO	- 67
- Parlamentarzyści PiS	- 52
- Parlamentarzyści Lewicy	- 36
- Parlamentarzyści PSL	- 75
- w zbiorowości ogółem	- 59

Na zakończenie ankiety poproszono respondentów o podanie przykładu, opisanie najbardziej drastycznego przypadku niedopuszczalnego lobbingu zastosowanego wobec nich. Uzyskaliśmy 26 takich wypowiedzi, opisujących różne sytuacje i przypadki z różnym stopniem konkretności. Wskazywano na:

- *naciski i represje ze strony osób z funkcjonującego zespołu lobbingowego w zakładzie pracy, ponieważ nie chciałem uczestniczyć w zespole lobbingowym;*
- *lobbing farmaceutyczny – skuteczność działania leku, lobbing przemysłowy – skuteczność działania pewnych maszyn i urządzeń;*
- *argumenty i tryb pracy nad ustawą ograniczającą działalność dużych sieci sklepów. Ustawę tę przeprowadzono „siłowo”, używając argumentacji o ochronie polskich interesów i mniejszych sklepów. Autorem ustawy był zaś właśnie właściciel owych mniejszych sklepów.*
- *otrzymywanie bardzo dużej korespondencji, przekonującej do zmiany decyzji, na adres domowy od grupy wyborców;*
- *bardzo intensywny lobbing w trakcie prac nad ustawą o kinematografii (2005 r.) ze strony prywatnych nadawców przeciw ustawie oraz bardzo „twardy lobbing” grupy doradców podatkowych;*

- *przypadek ustawy o używaniu zestawów głośnomówiących przez producenta tych zestawów;*
- *prezesów spółdzielni mieszkaniowych – łamanie ustawy, bo im się nie podoba i prezesi odmawiają wprowadzenia ustawy;*
- *działania lobbujących przy stanowieniu prawa (biopaliwa i automaty do gry). Niestety prawo zostało zmienione zgodnie z życzeniem lobbystów;*
- *Wprowadzenie całej ustawy dającej największe uprawnienia jednemu przedsiębiorstwu wraz z jego filiami w zakresie nadzoru handlu emisjami, które miały stanowić ważny dla niego dochód. Biuro legislacyjne potwierdziło niekonstytucyjność i niezgodność z przepisami Unii tej ustawy. Ustawa nie została przyjęta, gdyż został wcześniej rozwiązany Sejm. Ustawa przewidywała omijanie zamówień publicznych.*
- *to, że aptekarze wymusili na radnych decyzje w sprawie godzin otwarcia aptek;*
- *wysyłanie listów lub telefony z określeniami niecenzuralnymi;*
- *wymuszanie, czy też szukanie dojścia do mojej osoby w pracach nad ustawą, której skutki finansowe dla budżetu państwa mogły być znaczące. Nachalność firm konsultingowych.*
- *niedopuszczenie do uchwalenia ustawy o produkcji biopaliw w Polsce w roku 2004 (środki masowego przekazu informowały, że w przypadku zastosowania biokomponentów do paliw płynnych silniki będą ulegały awarii, co okazało się nieprawdą);*
- *to, że najczęściej jest szantaż związków zawodowych polegający na wysyłaniu maili i recenzowanie z ambon decyzji parlamentu;*
- *to, że w kadencji 2001 – 2005 do mojego biura poselskiego zgłosił się obywatel występujący w imieniu nieznanego mi firmy niemieckiej z prośbą o pomoc moją lub mojej partii w nabyciu bardzo atrakcyjnych terenów nad morzem. W zamian zaproponował odpowiednie wsparcie finansowe dla mojej partii. Po tej propozycji pokazałem mu, gdzie są drzwi. Do dzisiaj zastanawiam się, czy czasami nie była to prowokacja służb specjalnych wobec mojej osoby.*
- *to, że wywierano nacisk na moją osobę i inne osoby poprzez prywatnego przedsiębiorcę i jego zespół PR. Decyzja dotyczyła przejęcia przez gminę środków trwałych posiadanych przez tego przedsiębiorcę, których wartość*

liczona metodą dochodową przedstawiała wartość ujemną (gmina byłaby narażona na straty finansowe, bo środki trwale są nierentowne). Wywierano nacisk, m.in. przez media (głównie prasa lokalna), które były prawdopodobnie opłacane legalnie i nielegalnie.

- *to, że jednak stosowano niezaprzeczalne naciski i groźby ze strony NSZZ „Solidarność” Sekcję Górnictwa podczas uchwalania ustaw dotyczących górnictwa. Otrzymałem małą trumienkę oraz oficjalne pismo od szefa regionu z zakazem wstępu do siedziby związku. Sam wywodzę się z ruchu „S” i dobrze znam kierownictwo tego tworu urzędniczo-kolesiowskiego. Może za dobrze.*
- *wymuszanie podjęcia ustawy o dopłatach z budżetu państwa do organizacji rolniczej na wydatki związane z reprezentowaniem w organizacjach unijnych;*
- *to, że sugerowano mi korzyści materialne za pomoc. Była to osoba przygodnie poznana na spotkaniu towarzyskim i sprawa dotyczyła nie stanowienia prawa, a wpływu w spółce skarbu państwa. Sugestia bardzo delikatna, ale oczywista.*

Były też deklaracje:

- *nie dopuszczam do takiej sytuacji, często spotykam się z różnymi organizacjami, zw. zawodowymi, wysłuchuję, niczego nie obiecuję. Moje biuro jest otwarte dla każdego interesanta. Każdy ma prawo spotkać się z posłem. Przyjmuję interesantów w obecności dyrektora biura poselskiego.*
- *Proszę pytać o to ministrów i ich otoczenie!! Obowiązkiem Posła w takich przypadkach jest zawiadomienie prokuratury. Polską rządzi kilka czy kilkanaście osób i tam nadaje się główny kierunek wszystkich Ustaw. Reszta to dyscyplina klubowa.*

*

W postrzeganiu zjawiska lobbingu przez badanych parlamentarzystów przeważa nastawienie neutralno-opisowe. Bardziej skłonni do eksponowania negatywnych aspektów lobbingu są parlamentarzyści reprezentujący PiS.

Respondenci dość rzadko przyznają się, iż mieli do czynienia z nieoficjalnym, niejawnym lobbingiem. Są również powściągliwi w podawaniu przykładów tego rodzaju nacisków.

Jako podmioty często wywierające wpływ na treść stanowionych ustaw najczęściej wskazywano ekspertów (21%), ale też innych parlamentarzystów z własnej partii (15%) bądź z innych partii (19%), jak również osoby zapraszane w charakterze gości (15%).

Największe zagrożenie niedopuszczalnym lobbingiem nasi badani widzą wówczas, gdy ustawa jest tworzona z inicjatywy posłów lub poddawana jest tzw. „małej” nowelizacji, ale bardziej na etapie prac w ministerstwach, a nie w parlamencie.

Jako czynniki sprzyjające niedopuszczalnemu lobbingowi wskazywano przede wszystkim na konflikt interesów dotyczący urzędników państwowych, brak weryfikacji list ekspertów sejmowych i zbyt wąską ich listę.

Jako środki zaradcze, zabezpieczające przed niedopuszczalnym lobbingiem wskazywano na pierwszym miejscu na zmianę, doprecyzowanie ustawy o lobbingu, generalnie pozytywnie oceniając tę ustawę.

Przeciw Korupcji

FUNDACJA
IM. STEFANA
BATOREGO

Program budowy zaufania społecznego do instytucji publicznych i przeciwdziałania korupcji

---

Ankieta dla parlamentarzystów

Warszawa, czerwiec 2008

Szanowna Pani / Szanowny Panie

Program *Przeciw Korupcji* Fundacji im. Stefana Batorego przeprowadza kolejną, ósmą już serię badań, tym razem poświęconych zjawisku lobbingu we współczesnej Polsce. Wyniki badań zrealizowanych w poprzednich latach były powszechnie dostępne (zapoznać się można z nimi na <http://www.batory.org.pl/korupcja/pub.htm>) i publicznie dyskutowane. Niniejszy projekt badawczy jest realizowany dzięki dotacji otrzymanej z Unii Europejskiej w ramach programu Środki Przejściowe 2005.

Bardzo ważne jest dla nas poznanie opinii przedstawicieli elit politycznych na temat lobbingu, dlatego zwracamy się do Pani/Pana z prośbą o wypełnienie tej ankiety. Jest ona krótka, choć chcielibyśmy oczywiście zadać znacznie więcej pytań. Mając jednak świadomość, jak bardzo cenny jest Państwa czas, ograniczyliśmy ją do kwestii dla nas najistotniejszych. Interesują nas Państwa poglądy niezależnie od przynależności partyjnej czy klubowej, a także publicznie prezentowanych stanowisk. Zapewniamy pełną poufność Państwa wypowiedzi – zostaną one wykorzystane wyłącznie w postaci zbiorczych zestawień statystycznych.

Prosimy o zaznaczenie w tekście wybranych przez Panią/Pana odpowiedzi i ewentualne dopisanie własnych komentarzy dotyczących przedstawionych problemów.

Projekt jest współ-finansowany z pieniędzy [Unii Europejskiej](#)
w ramach programu Środki Przejściowe 2005.

1. Jakby Pan(i) określił(a), co to jest lobbying, z czym Panu(i) się kojarzy lobbying?

.....
.....
.....
.....
.....
.....

2. Poniżej przedstawiamy szereg określeń charakteryzujących lobbying w Polsce. Przy każdym z nich proszę zaznaczyć, czy się Pan(i) z nim zgadza, czy też nie zgadza.

2.1. Lobbying to profesjonalna działalność zawodowych pośredników pomiędzy grupami interesów a ośrodkami władzy administracyjnej lub politycznej

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.2. Lobbying wzmacnia korupcję

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.3. Lobbying to działalność, która sprawia, że politycy są lepiej poinformowani o danej sprawie

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.4. Lobbying prowadzi do nadużyć władzy, uzyskiwania wyłącznie prywatnych lub grupowych korzyści

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.5. Lobbying ułatwia dostęp do polityków

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.6. Lobbying to inaczej „handlowanie wpływami”

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.7. Lobbying cywilizuje „dziką walkę o własne interesy”

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.8. Lobbying pozwala na załatwianie interesów przede wszystkim firm, organizacji dysponujących dużymi pieniędzmi

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.9. Lobbying to wywieranie presji na polityków w celu uzyskania korzystnych rozwiązań ustawowych

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.10. Lobbying przeciwdziała korupcji

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.11. Lobbying usprawnia komunikację pomiędzy władzą a społeczeństwem

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

2.12. Lobbying umożliwia wielkim korporacjom w sposób zgodny z prawem zabiegać o swoje interesy

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

- 2.13. Lobbying jest „piątą” władzą
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć
- 2.14. Lobbying to działalność mająca na celu kupienie głosu danego polityka
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć
- 2.15. Lobbying pozwala na poznanie różnorodnych opinii na temat jakiejś kwestii
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć
- 2.16. Lobbying stymuluje aktywność obywatelską, sprzyja tworzeniu społeczeństwa obywatelskiego
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć
- 2.17. Lobbying blokuje dostęp do polityków zwykłym ludziom
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć
- 2.18. Lobbying pozwala na wypracowywanie kompromisu tam, gdzie prezentowane są sprzeczne interesy
- 1) zdecydowanie się zgadzam
  - 2) raczej się zgadzam
  - 3) raczej się nie zgadzam
  - 4) zdecydowanie się nie zgadzam
  - 5) trudno powiedzieć

3. Jak często zetknął(ęła) się Pan(i) w swojej pracy parlamentarzysty z jawnym, oficjalnym lobbieniem ze strony następujących organizacji, grup, instytucji?

- 3.1. duże przedsiębiorstwa krajowe
1) często	2) rzadko	3) nigdy
- 3.2. korporacje międzynarodowe
1) często	2) rzadko	3) nigdy

- 3.3. kancelarie prawnicze
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.4. związki zawodowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.5. stowarzyszenia przedsiębiorców
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.6. władze lokalne i samorządowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.7. firmy doradcze i konsultingowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.8. organizacje społeczne i pozarządowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.9. środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np. stoczniowcy, górnicy, hutnicy itp.
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.10. korporacje lub grupy zawodowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 3.11. kościół
1) często   2) rzadko   3) nigdy

4. Jak często zetknął(ęła) się Pan(i) w swojej pracy parlamentarzysty z niejawnym, nieoficjalnym lobbieniem ze strony następujących organizacji, grup, instytucji?

- 4.1. duże przedsiębiorstwa krajowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.2. korporacje międzynarodowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.3. kancelarie prawnicze
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.4. związki zawodowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.5. stowarzyszenia przedsiębiorców
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.6. władze lokalne i samorządowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy
- 4.7. firmy doradcze i konsultingowe
1) często   2) rzadko   3) nigdy

4.8. organizacje społeczne i pozarządowe

1) często   2) rzadko   3) nigdy

4.9. środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np. stoczniovcy, górnicy, hutnicy itp.

1) często   2) rzadko   3) nigdy

4.10. korporacje lub grupy zawodowe

1) często   2) rzadko   3) nigdy

4.11. kościoł

1) często   2) rzadko   3) nigdy

5. Jak często w Pana(i) działalności parlamentarnej zdarzało się, iż proszono Pana(ią):

5.1. o pomoc w znalezieniu, załatwieniu komuś pracy

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

5.2. o przekonanie kolegów parlamenatrzystów do konkretnych rozwiązań legislacyjnych opracowywanych w innych komisjach, niż te, w których Pan(i) pracuje

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

5.3. o pomoc w załatwieniu ważnych spraw życiowych nieznanym Panu(i) osobom mieszkającym w Pana(i) okręgu wyborczym

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

5.4. o poparcie rozwiązań legislacyjnych korzystnych dla jakichś firm, przedsiębiorców

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

5.5. o poparcie rozwiązań legislacyjnych korzystnych dla jakichś konkretnych grup zawodowych

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

5.6. o pomoc w załatwieniu konkretnych spraw, ważnych dla jakiejś miejscowości, społeczności lokalnej

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   4) wielokrotnie

6. Jak często w Pana(i) karierze parlamentarnej zdarzało się, że następujące osoby, grupy osób usiłowały wpłynąć na zmianę Pana(i) decyzji:

6.1. koledzy parlamenatarzyści z Pana(i) klubu, partii

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.2. koledzy parlamenatrzyści z innych klubów, innych partii

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.3. przedsiębiorcy, osoby prowadzące własne interesy, firmy

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.4. organizacje, stowarzyszenia przedsiębiorców

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.5. osoby trudniące się zawodowo lobbingiem

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.6. osoby trudniące się lobbingiem nieformalnie, niejawnie

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.7. przedstawiciele związków zawodowych i rolniczych

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.8. przedstawiciele jakichś kategorii zawodowych

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.9. przedstawiciele zakładów pracy

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.10. osoby, które spotykał(a) Pan(i). w trakcie spotkań towarzyskich

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.11. przedstawiciele lokalnych społeczności

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.12. organizacje pozarządowe

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

6.13. grupy wyborców

1) nigdy   2) raz   3) kilka razy   3) wielokrotnie

7. Jak często w czasie prac w komisjach i podkomisjach Sejmu/Senatu spotkał(a) się Pan(i) z wywieraniem wpływu na treść stanowionych ustaw ze strony:

7.1. oficjalnych, zarejestrowanych lobbystów

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.2. osób występujących w roli ekspertów

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.3. dziennikarzy

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.4. innych parlamentarzystów z własnej partii

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.5. innych parlamentarzystów z innych partii

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.6. osób współpracujących z posłami np. ich asystentów, doradców

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.7. osób zapraszanych na obrady w charakterze gości

1) często   2) rzadko   3) nigdy

7.8. innych osób, proszę napisać, jakich?.....

.....

.....

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8. Jak często w swojej działalności parlamentarnej spotykał(a) się Pan(i) z następującymi formami wywierania wpływu, nacisku:

8.1. dostarczanie informacji

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.2. poszukiwanie prywatnych, nieformalnych doświadczeń do polityków

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.3. ułatwianie kariery politycznej bądź zawodowej

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.4. proponowanie wzajemnych usług

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.5. korumpowanie

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.6. próba szantażu

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.7. wysyłanie pism i petycji

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.8. organizowanie akcji medialnej

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.9. zapraszania na spotkania towarzyskie, pikniki, koncerty, wycieczki

1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.10.rozmowy, dyskusje w ramach zebrań rad nadzorczych spółek skarbu państwa

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.11.zaproszenia do udziału w wysłuchaniu racji różnych podmiotów gospodarczych czy społecznych

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

8.12.dyskredytowanie osób pilotujących daną ustawę bądź projekty ustaw

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

9. Czy zetknął(ęła) się Pan(i) z taką sytuacją, że w trakcie prac komisji lub podkomisji parlamentarnej swoje racje, stanowiska przedstawiają osoby nieuprawnione?

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

10. Przy jakiego typu projektach ustaw istnieje Pana(i) zdaniem największe zagrożenie występowania niedopuszczalnego lobbingu? Gdy ustawa jest:

10.1.tworzona z inicjatywy minimum 15 posłów

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

10.2.poddawana tzw. „małej” nowelizacji

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

10.3.poddawana „dużej” nowelizacji

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

10.4.tworzona jest z inicjatywy klubu poselskiego

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

10.5.z inicjatywy rządu

- 1) często   2) rzadko   3) nigdy

11. Gdzie, Pana(i) zdaniem, zagrożenie niedopuszczalnym lobbingiem przy tworzeniu prawa jest największe?

- 1) na etapie prac w ministerstwach
- 2) w trakcie prac biura legislacyjnego rządu
- 3) na etapie uzgodnień wewnątrz rządu, pomiędzy ministerstwami, urzędami
- 4) w trakcie prac biura legislacyjnego Sejmu
- 5) w podkomisjach sejmowych
- 6) w komisjach sejmowych
- 7) w komisjach senackich
- 8) w innych instytucjach, jakich?.....
.....
.....
- 9) nigdzie
- 10) trudno powiedzieć

12. Co trzeba, Pana(i) zdaniem, zrobić, aby polepszyć procedury tworzenia prawa i zabezpieczyć je przed niedopuszczalnym lobbingsiem?

- 1) uchwalić ustawę o tworzeniu prawa
- 2) zmienić, doprecyzować ustawę o lobbingsiu
- 3) całkowicie zakazać lobbingsiu
- 4) zmienić regulamin prac Sejmu
- 5) zmienić regulamin prac rządu
- 6) zmienić regulamin prac Senatu
- 7) inne rozwiązania, jakie? .....
- 8) trudno powiedzieć

13. Jakie Pana(i) zdaniem czynniki sprzyjają pojawianiu się niedopuszczalnego lobbingsiu?

13.1. zlecenie pisemnych ekspertyz zewnętrznych osobom spoza listy oficjalnych ekspertów

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.2. brak weryfikacji list ekspertów sejmowych

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.3. zbyt wąska lista ekspertów sejmowych

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.4. konflikt interesów dotyczący urzędników państwowych

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.5. brak restrykcyjności w wydawaniu stałych przepustek do Sejmu/Senatu

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.6. konflikt interesów w działalności ekspertów

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.7. aktywny udział gości w pracach legislacyjnych w podkomisjach i komisjach

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.8. brak wiedzy o interesach, zawodach asystentów, doradców, współpracowników parlamentarzystów

- 1) zdecydowanie się zgadzam
- 2) raczej się zgadzam
- 3) raczej się nie zgadzam
- 4) zdecydowanie się nie zgadzam
- 5) trudno powiedzieć

13.9. Inne czynniki, sytuacje, jakie?.....

.....

.....

14. A jakie Pana(i) zdaniem czynniki sprzyjają rozpoznawaniu niedopuszczalnego lobbingu?

14.1. własne doświadczenie parlamentarne

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

14.2. korzystanie z doświadczenia kolegów z klubu, partii

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

14.3. konsolidacja, jednomyslność w działaniu partii, klubu poselskiego

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

14.4. rygorystyczne przestrzeganie procedur, regulaminu Sejmu/Senatu

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

14.5 . Inne czynniki, sytuacje, jakie?.....
.....
.....

15. Która z następujących organizacji, grup, instytucji lobbuje Pana(i) zdaniem najskuteczniej? Proszę zaznaczyć 3 najważniejsze odpowiedzi.

- 1) duże przedsiębiorstwa krajowe
- 2) korporacje międzynarodowe
- 3) kancelarie prawnicze
- 4) zarządzający spółkami skarbu państwa
- 5) związki zawodowe
- 6) stowarzyszenia przedsiębiorców
- 7) władze lokalne i samorządowe
- 8) firmy doradcze i konsultingowe
- 9) organizacje społeczne i pozarządowe
- 10) środowiska branżowe, grupy branżowych interesów, np. stoczniovcy, górnicy, hutnicy itp.
- 11) korporacje zawodowe
- 12) kościół

16. A które z niżej wymienionych grup Pana(i) zdaniem lobbują najskuteczniej? Proszę wybrać 2 odpowiedzi.

- 1) oficjalnie zarejestrowani lobbyści
- 2) osoby występujące w roli ekspertów
- 3) dziennikarze
- 4) gości zapraszani do udziału w pracach komisji lub podkomisji
- 5) inni parlamentarzyści z własnej partii
- 6) parlamentarzyści z innych partii
- 7) osoby współpracujące z parlamentarzystami np. ich asystenci, doradcy
- 8) inne osoby, proszę napisać, jakie?.....
.....
.....

17. Czy, Pana(i) zdaniem, obecnie można w Polsce drogą przekupstwa lub nacisku grupy interesu spowodować uchwalenie ustawy bądź zmianę prawa?

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18. W marcu 2006 roku weszła w życie ustawa o działalności lobbingowej w procesie stanowienia prawa? Czy Pana(i) zdaniem ustawa ta:

18.1. ograniczyła niedopuszczalny, nielegalny lobbing

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18.2. stworzyła czytelne, przejrzyste ramy kontaktów lobbystów z parlamentarzystami

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18.3. stworzyła szanse na prezentacje własnych interesów różnym grupom, instytucjom

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18.4. ograniczyła możliwość wywierania wpływu przez grupy, instytucje gorzej zorganizowane, nie dysponujące odpowiednimi środkami finansowymi

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18.5. uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie rządowym bardziej przejrzystym

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

18.6. uczyniła proces stanowienia prawa na poziomie sejmowym bardziej przejrzystym

- 1) zdecydowanie tak
- 2) raczej tak
- 3) raczej nie
- 4) zdecydowanie nie
- 5) trudno powiedzieć

19. Jak by Pan(i) ocenił(a) większość posłów/senatorów obecnego Sejmu/Senatu pod względem:

19.1.kompetencji

- 1) zdecydowanie dobrze
- 2) raczej dobrze
- 3) raczej źle
- 4) zdecydowanie źle
- 5) trudno powiedzieć

19.2.rzetelności w pracy poselskiej

- 1) zdecydowanie dobrze
- 2) raczej dobrze
- 3) raczej źle
- 4) zdecydowanie źle
- 5) trudno powiedzieć

19.3.pracowitości

- 1) zdecydowanie dobrze
- 2) raczej dobrze
- 3) raczej źle
- 4) zdecydowanie źle
- 5) trudno powiedzieć

19.4.uczciwości osobistej

- 1) zdecydowanie dobrze
- 2) raczej dobrze
- 3) raczej źle
- 4) zdecydowanie źle
- 5) trudno powiedzieć

Prosimy jeszcze o kilka informacji dotyczących Pana(i) osoby

20. Płeć:

- 1) kobieta
- 2) mężczyzna

21. Rok urodzenia:

- 1) do 1930 r.
- 2) 1931-1940
- 3) 1941-1950
- 4) 1951-1960
- 5) 1961-1970
- 6) 1971 i później

22. Jakie ma Pan(i) wykształcenie?

- 1) niepełne podstawowe
- 2) podstawowe
- 3) zasadnicze zawodowe
- 4) niepełne średnie
- 5) średnie ogólnokształcące
- 6) średnie zawodowe

